

ՂԱՉԱՐՈՍ ԱՂԱՅԵԱՆՑ

— 0 —

(ՅՈՐԴՆԵԱՆԻՆ, ԱՌԹԻԻԻ)

Ներկայ մայիսին լրանում է քառասնամակր Ղազարոս Աղայեանցի գրական եւ մանկավարժական գործունէութեան, որ այնքան բեղունութիւն է եղել իւր հետեւանօք հասարակութեան համար: Աղայեանց Բորչալու գաւառի Բոշնիւռ ինչէն գրելիցն է, որի քնակչաց նախնիքն զաղթած են Ղարաբաղու իմաստաՄելիք-Արով Միւլիքիւնկարեանցի առաջնորդութեամբ Բոշնիւռ ինչէնից: Մեր յարգելի հեղինակն ժողովրդի որդի է, դուրս եկած գրելից. նա ինքնուրոյն առաջանդ է եւ շընորհիւ իւր փայլուն ընդունակութեան, առանց բարձր ուսման, ինչպէս մեր գրողներն ստուար մասն, ինքնակրթութեամբ հասած քաղմակողմանի զարդացման: Աղայեանց լինելով ի բնէ բանաստեղծ, լաւ տեղեակ չայոց լիզէլն ու կիտմբին եւ երկար տարիներ պարապելով մանկավարժութեամբ Կովկասու զանազան կողմերում, Թիֆլիս, Շուշի, Աղեքսանդրապոլ, Էլմիաձէն, եւ այլն, ստացել է հմտւած մանկավարժի, բանաստեղծի եւ մանկական գրականութեան անմիան գրողի հռչակ: Եթէ նա իւր վիպական եւ բանաստեղծական գրումներն կ'ողմանէ ունի ախոյեաններ, մանկական գրականութեան մէջ անմիան է մեր մէջ: Նրա «Անահիտ», «Արեգնազան» եւ այլն, իլը միտս՝ սիշտ ամենասիրելի ընթերցանութեան գրումներ մեր մտաւոյ սերնդի համար: Յաւայի է, որ մեր հեղինակն չնորհիւ Նիւթական անապատութեան եւ կողմնակի խրախուսանաց բազմակայութեան՝ չէ կարողացել տալ աւելի չափ մանկական գրականութեան իր սովորական հրաշալի եւ հանրամասնելի լիզելով: Այժմ արդէն անկարելի է սպասել նորաւոր գրաւոր այնատեութիւններ, որովհետեւ նա հիւանդ է մի այնպիսի հիւանդութեամբ, որ նրան անկարող է դարձնում գրելու (նա ունի ձեռքի կծկում մը) գրելու ժամանակ): Ահա մի տաղանդաւոր հեղինակ որին այլ իւր անհնար է դառնել տալ հասարակութեան այն ինչ որ նա կարող էր, որովհետեւ հասա ակութիւնն չի հասել գիտակցութեան այն աստիճանին, որ կարողանայ ըստ արժանի գնահատել իւր ընտիր մասաւոր միջակերին: Միթէ հազարապատիկ ձեռնառու չէ՞ր, եթէ մեր մեկնասաններն, բաւականութեան ամենակարեւոր մասն յատկա-

ցնէին արդէն մեր գրականական կամ այլ հանրագում առաջարկելու յանձնարար անձանց, տալով դրանով աւելի եւս միջոց գործելու, քան առանց ընտրութեան օգնել այնպիսի անձանց, որոնցք չափերն՝ ստանալով բարձր ուսում դաւանաւում են բարեբաղաց սկզբունքին, դառնալով լոկ ետաւոր եւ խորթ դէպ ի իրանց հասարակութիւնը: Այդ նշանակում է թողնել «նաղտն» եւ որոշնել անյայտ՝ «նիսիա ն: Աղայեանցն այժմ (60 տարեկան է, եւ ընկճուած է թէ՛ տարիքից թէ՛ նրկական անապատութիւնից, քանի որ բաւական ժամանակ է, որ չի կարող գործել իւր սիրած թէ՛ գրականական եւ թէ՛ մանկավարժական առաջարկելու, եւ այժմ ձեռքութեան հասակում մանաւոր դասեր է տալիս իւր քաղմաղում բնառեալք ամենաչափաւոր աղբրուստն հայթայթելու: Այդ արդէն ամենամեծ նախատիք է հայ հասարակութեան համար, իւր առաջնորդը հեղինակին տեսնել ներկայ դառն գրութեան մէջ. եւ այդ՝ մի այնպիսի գրողի, որի մասին ահա ինչ է գրում պ. Վանցեան «Լոտակում» «Աղայեանցն չունենալով Պատկանեանի աւելոր, Բաֆթու տեղեկները չեղնաւորութիւնով եւ փարթամ գոյներն, սակայն ունի բոլրակային նրբութիւն, Պատկանեանի մէջ բարձր, շընորհիւ իւր մայրենի լիզել մօտիկ իմաստութեան Արարատեանի հետ՝ մեր գրական լիզելի նրբութիւններն եւ հասարակութիւններն արտայայտելու գուցէ կարող է, մնաց համեմատաբար անմիանօթ եւ չունեցաւ այն ցանկկայի ազդեցութիւնն ու ժողովրդականութիւնն, որ վայել էր նրա առաջնակարգ առաջանդին. իւր զուտարիւն հայաբան, նա անզուգական է նշնիկ Կողբացու նման. իբրեւ մանկական գրող, նա մեզ այնպիսի դասագրքեր է տւել, որին կարող են նախանշել Գեորգիան ին, Ռուսն եւ Ֆրանսիացիին հաւասարաբար:»

Գուցէ չափերն պ. Վանցեանի գնահատութեան մէջ մի փոքր չափաւորեցութիւն տեսնեն, բայց եւ այնպէս անապառ քննադատաբ ամենայն արդարութեամբ պիտի վկայեն, որ Աղայեանցն մեր նշանաւոր գրողներից մէկն է, իսկ մեր մանկական գրականութեան մէջ անմիան: Մեր հեղինակ «Յարութիւն եւ Մահուէլն», եւ բանաստեղծութիւններն թէ՛ սեփական եւ թէ՛ թարգմանած, մանաւանդ «Ոսկի Ձկնիկ» Պոեչկինի, միշտ սիրելի են եւ յափշտակութեամբ են կարգացուած ամէն տեղ: Աղայեանցն իւր բոլոր ոյժն սկսեալ երիտասարդութիւնից մինչեւ ներկայ ձեռութեան հասակն նուրբից իւր ազգի մատաղ սերնդին՝ տալով վերջնոցն թէ՛ բերանացի

եւ թէ՛ գրաւոր կերպիւ, բարոյակա-
նութեան, քաջասրտութեան եւ հայրենա-
սիրութեան դասեր՝ չմտածելով թէ՛ իւր
եւ թէ՛ ընտանեաց ազգակոթութեան մա-
սին, նա բաւական մասը իղէլայիտ
էր եւ լաւատես, դրազած իւր հասարակ-
ութեան ցաւերով, ապրելով գաղափարով
եւ գաղափարի համար։ Սեր հասարակութիւնն
տակաւին դեռահաս է այդպիսի անզուգա-
կան մշակներին ըստ արժանոյն գնահատելու։
Թողնելով այդ ազգայ սերնդին, հարկ է որ
այդ բանն անէ հասարակութեան այն չնչին
մասը, որն կարող է՝ թէեւ փոքր ծաւալով՝
թիւթեացնել մեր հեղինակի ծերութեան վերջի
տարիները։ Ըստ մեր կարծեաց շատ լաւ կ'ը-
նէր, եթէ Աղսեանցի յորելանի առթիւ
կազմված մասնամիջոցին հրատարակէր նրա
տպած եւ անտիպ աշխատութիւնները թէ՛
յոգուտ կարգացող հասարակութեան եւ թէ՛
նոյն իսկ հեղինակին։ Հայք աւելի կարծես
պատրաստ են իրանց նշանաւոր անձանց լաւ
թաղելու։ արդեօք հ'ըր կ'զայ ժամանակ որ
մենք կարողանանք նրանց կենդանութեան
մասնակ մեր յարգանքն եւ երախտագիտու-
թիւնը ցոյց տալու, ինչպէս լուսաւորեալ
ազգերն են անում, օրինակ՝ Լեւոնցիք։

ԲԺ. Բ. ԱՂԱՍԱՐԵԱՆ

ԳՐԺԵՐ ԵՒ ԹԵՐԹԵՐ

— 0 —

Շիրվանզադէ «Երկիրն էս»

Շիրվանզադէ այն սակաւաթիւ հայ զբաղեա-
ներէն է որոնք իրենց ներշնչութիւններուն եւ
ուսումնասիրութեանց նիւթ կ'առնեն, ոչ թէ
միայն տարամեթօրէն հայ հասարակութիւնը
հետաքրքրող խնդիրներ՝ ինչպէս կ'ընեն մեր
գրողներէն շատերը, այլ համամարդկային բա-
րոյական կամ ընկերական հարցեր։ Իր իւրա-
քանիւր գործին մէջ շատ մասնակի հեղինակը
կը ձգտի մարդկային մեծ փրօպէտ մը իր ու-
րոյն աշխարհայեցողութեան համեմատ քննե-
լու եւ անոր մասին իր լուծումը ներկայա-
ցնելու։ Ոչ որ, ուստանայ իրապատկաններէն,
եւրոպական, — ու մանաւանդ ռուս — գրական-
նութիւնը ճանչցած եւ անկից ազդուած ըլ-
լալու տպաւորութիւնը կը ներշնչէ այնքան
որքան Շիրվանզադէ, Վերվին գործը զոր
արտաբերած է «Երկիրն էս» կ'անդէս կը բերէ

ընկերական-բարոյական շատ կարեւոր խնդիր
մը որուն տեղեկացած են արդէն Անանիանի
ընթերցողները՝ պ. Վանցեանի քննադատու-
ական թէզէն Շիրվանզադէի գործը անոր
վրայ գրուած քննադատականներէն միայն կը
ճանչնամ, — ինչ որ, կը խոստովանեմ,
գործ մը ճանչնալու լաւագոյն եղանակը չէ, —
կ'ուզեմ սակայն քանի մը խորհրդածութիւն
ներ ներկայացնել անոր մէջ երեւցած դադա-
փարներուն եւ անոնց նկատմամբ եղած դի-
տողութեանց մասին։

Շիրվանզադէի «Ալափերդեան» կը փչրէ այն
հիմաւորը աւանդութիւնը որուն համեմատ
աղջիկը, կատարեալ ու «պատուաւոր» ամու-
սին մը դառնալու համար, պարտաւոր է իր
մարմնական կուսութիւնը անեղծ պահել։
Ալափերդեան կը մտածէ թէ քանի որ ինքը
ամուսնանալէ առաջ իր անարատութիւնը կոր-
սնցուցած էր՝ իրաւունք չունի պահանջել իր
կնոջմէն քացարձակ մարքուրթիւն։ Պ. Վա-
նցեան, արևադարձ հանդիսանալով անշուշտ
հայ հասարակութեան ստուար մեծամասնու-
թեան, օխալ եւ վառնաւոր կը դտնէ Ալափ-
վերդեանին այդ վեհանձնութիւնը, նկատե-
լով որ բնախօսական խորին տարբերութիւն
ներ ինչպէս եւ ընկերական բարոյական պա-
հանջը անհրաժեշտ կը դարձնեն աղջկան
կուսութիւնը ամուսնութենէն առաջ։

Եթէ Շիրվանզադէ իր խաղով ուրիշ բան չէ
ուզած ցոյց տալ բաց թէ՛ որոշ խառնուած-
քով ու դատաւարակութեամբ «անհատ» մը
հոգեկան մէկ տոամը, այսինքն հոգեբանական
արտասովոր պարագայի մը ուսումնասիրու-
թիւնը, պ. Վանցեանի քննադատութիւնը
անիրաւ է։ Իրող մը իրաւունք ունի պատկե-
նալ ինքն ինքն անհակ վարդապետութիւններ,
խառնուածքներ, ձգտումներ ներկայացնող
տիպարներ, որքան ալ անոնք հակասեն ըն-
կերական պայմանադրութեանց սովորակ ն
կազմածքին, — բաւ է որ այդ տիպարներն
իրենք իրենց հետ արամբանական ըլլան եւ
կենդանի։ Իսկ եթէ Շիրվանզադէ ուզած է
արդի ընկերութեան տիրող բարոյականին մէկ
կարեւոր կէտին դէմ ըրողքի ձայն բալձա-
ցնել, իր հերոսին ընթացքն իբրեւ մամնուն
համար օրինակելի ընթացք մը ցոյց տալ,
նոր եւ աւելի ազատ բարոյական մը քարոզել,
այն առեւ իր խաղը իրաւամբ քննադատելի
կը դառնայ, բայց, ըստ իս՝ ոչ այնքան այն
տեսակէտով որմէ պ. Վանցեան նկատած է